

Zinātnes Vēstnesis

LATVIJAS ZINĀTNIEKU SAVIENĪBAS LAIKRAKSTS

Nr.2(30) 1992.GADA FEBRUĀRIS

Cena 50 kapeikas

EKONOMIKA - IZDZĪVOŠANAS PROBLĒMA UN ZINĀTNE

Ražošanas kritums un citas krīzes parādības Latvijā ekonomikā nav nejausība. To pamatā ir gan ārējie, gan arī iekšējie apstākļi.

Galvenais no ārējiem apstākļiem ir bij. PSRS tautsaimniecības sistēmas sabrukums. Realitāte ir tāda, ka Latvijas ekonomika bija un joprojām vēl ir šīs sistēmas sastāvdaļa kā ražošanas resursu, tā arī ražotās produkcijas realizācijas ziņā.

Svarīgākie no iekšējiem apstākļiem ir konkrētas programmas no mērķtiecīgas darbības trūkums ekonomikas pārkārtošanā darbam jaunajos apstākļos, lai mazinātu atkarību no bijušās PSRS tautsaimniecības sistēmas; kavēšanās valsts īpašuma privatizācijā un tirgus attiecību iedzīvināšanā; nepilnības (nesistemātiskums) likumdošanā, kā rezultātā pieņemtie likumi nereti kavē efektīvas saimnieciskās sistēmas veidošanu un citi.

Patlaban, līdz ar republikas attīstības straičērijas izstrādi, nepieciešams risināt tās izdīvošanas jautājumus. Šini aspektā viena no svarīgākajām problēmām ir nodrošinājums ar enerģētiskajiem resursiem. Tajā pēc būtības atspoguļojas republikas tautsaimniecības attīstības kvantitatīvais un kvalitatīvais līmenis.

Enerģoresursu iegādē Latvijai līdz šim bija un joprojām ir tikai viens avots – bijušās PSRS republikas, galvenokārt Krievijas Federācija. Tagad šis avots ir tiktāl sarucis, ka Latvijā iestājies enerģētiskā krīze. Faktiski mēs atrodamies šīs krīzes sākumstadijā. Ir gaidāma stāvokļa tālāka pasliktināšanās. Šādas prognozes pamatā ir strauja naftas un ogļu ieguves samazināšanās NVS teritorijā. Pēc mūsu aprēķiniem, 1991. g. to ieguve bija vismaz par 20% mazāka nekā astoņdesmito gadu vidū sasniegtais augstākais līmenis. Šo resursu vairs nepietiek Krievijas Federācijas un citu NVS iekšējo vajadzību apmierināšanai. Tuvākajos gados gaidāms arī dabasgāzes ieguves apstākļu pasliktināšanās. Realitāte ir tāda, ka 1992.-1993.g. ziema būs daudz grūtāka nekā pašreizējā.

Apsverot Latvijas izdīvošanas iespējas, būtu naivi gaidīt, lai Krievijas Federācija un citas NVS republikas iejustos mūsu stāvokli un piegādātu energoresursus uz savu vajadzību ierobežošanas rēķina. Tās, loģiski, izvērta prasību, lai mēs dodam pretī visvairāk nepieciešamās preces – pārtikas produktus, kuru ražošana gan objektīvu, gan arī subjektīvu iemeslu dēļ pie mums ir ievērojami sarucusi. Kādreiz populārais tautu draudzības un savstarpējās palīdzības sauklis vairs nedarbojas. Valstu attiecības nosaka to ekonomiskās un arī politiskās intereses. Jāsaprot, ka Krievijas politiskajās interesēs nebūt neietilpst rūpes par neatkarīgās Latvijas ekonomikas stiprināšanu. Reāli jāgaida pretējais.

No teiktā izriet, ka izšķirošais Latvijas izdīvošanas, ekonomikas, stabilizācijas un normālas attīstības nosacījums ir spēja pārvarēt mūsu tautsaimniecības hipotētisku atkarību no austrumu kaimiņiem. Galvenā problēma ir nevis naftas produktu un citu resursu iegādes avotu sameklēšana, bet gan konvertējamās valūtas sagāde. Bet tas savukārt saistīts ar mūsu republikas ražošanu konkurētspēju pasaules tirgū.

No Latvijas izstrādājumiem vislabākās realizācijas iespējas ir kokmateriāliem. Vēl varētu realizēt lina šķiedru un izstrādājumus no tās. Problēma ir tā, ka šo materiālu republikā ir maz un ar tiem nav iespējams segt pat importējamo energoresursu vērtību, nemaz nerunājot par ražošanas iekārtu un citu preču iegādi.

Pēc Fizikālās enerģētikas institūta darbinieku (zin.doktora V.Zēberga laboratorija) aprēķiniem republikai nepieciešamo energoresursu (ieskaitot no ārienes saņemamo elektroenerģiju) novērtējums pasaules tirgus cenās ir apmēram 1,4 miljardi ASV dolāru. Tikai gaišo naftas produktu (motordegviela) iegādei vien vajag apmēram 340 milj. dolāru. Lai nodrošinātu valūtas sagādi tikai šo naftas produktu iegādei pie pašreizējām cenām, vajadzētu pārdot apmēram 6,8 milj.m3 lietkoksnas vai 2,4 milj. m3 zāģmateriālu. Latvijai, pat ja tā realizētu visu produkciju, šāda daudzuma nav. Maksimālais vienā gadā izvestais koksnas daudzums astoņdesmito gadu otrajā pusē (1988.g.) bija 2,5 milj.m3 un zāģmateriālu izlaide no tiem nedaudz vairāk par 1 milj.m3. Racionāli organizējot nozāres darbu un sagatavojot kokmateriālus atbilstoši ikgadējam koksnas pieaugumam, produkcijas apjomu var palielināt apmēram par 10-20%, bet, lai segtu

minimālās valūtas vajadzības un apmierinātu iekšējo pieprasījumu, mežmateriālu izcīršana būtu vismaz jātrīskāršo. Tādā ar kokmateriāliem vien stāvokli glābt nevar. Tie var būt tikai viens no konvertējamās valūtas avotiem.

Izeja meklējama Latvijas rūpniecības pārorientēšanā tādas produkcijas izlaide, kas būtu konkurētspējīga rietumu tirgū. Izšķiroša nozīme būs tam, kā šajā procesā iekļausies mašīnbūves un ķīmiskās rūpniecības uzņēmumi. Šajās nozarēs koncentrēti 45% rūpnieciskās ražošanas personāla.

Lai nodrošinātu produkcijas atbilstību pasaules tirgus prasībām, nepieciešams būtiski pārkārtot uzņēmumu darbu. Te atzīmēšu tikai zinātnes lomu. Minēto nozaru produkcijai raksturīga liela intelektuālā darba ietilpība. Tāpēc tās ražotāji varēs ieņemt stabilu vietu pasaules tirgū tikai tad, ja izlaids produkciju, kas atbilst jaunākajiem zinātnes un tehnikas sasniegumiem.

Līdzšinējā republikas zinātnes un ražotāju sadarbība nav bijusi rezultatīva. Viens no iemesliem, protams, ir ražotāju mazā ieinteresētība jauninājumu ieviešanā, kā arī direktīvā pārvaldes sistēma. Pārkārtojumi īpašuma attiecībās, bez šaubām, ienesīs būtiskas pārmaiņas arī šini jomā. Uzņēmēju ieinteresētība savu izstrādājumu konkurētspējas kāpināšanā būtiski palielināsies. Šādā pavērsienā ieinteresēta visa sabiedrība. Svarīgi ir zinātnisko darbību pārkārtot tā, lai tā republikas uzņēmējiem pavērtu iespēju ieviest izlaizamajā produkcijā, kā arī ražošanas tehnoloģijā visjaunākos zinātnes sasniegumus. Tas nozīmē, ka pētniecisko darbu virzieni un to izpildes termiņi maksimāli jātuvina republikas tautsaimniecības vajadzībām.

Pašreizējais zinātniskās darbības finansēšanas un vadības modelis nenodrošina vajadzīgo sasaisti ar uzņēmējdarbību. Katra no šim sfērām darbojas autonomi, neatkarīgi cits no citas. Ši atrautība jāpārvar. Viens no variantiem varētu būt republikas svarīgākajās nozarēs izstrādāt speciālu programmu, kā nodrošināt jaunas, pasaules standartiem atbilstošas produkcijas izlaidi, paredzot zinātniskās pētniecības un eksperimentālo darbu finansēšanas avotus (ieskaitot valsts budžetu). Šādu izstrādņu vadību un finansēšanu ir lietderīgi uzticēt attiecīgajai valsts pārvaldes institūcijai, piemēram, Ārējās tirdzniecības vai Rūpniecības ministrijai. Konkurētspējas sasniegšanai atsevišķiem ražojumiem vajadzīgs dažāds laika posms. Šis darbs tomēr jāskatās nekavējoties, jo tas ir viens no svarīgākajiem Latvijas ekonomiskās patstāvības nosacījumiem.

Zinātniekiem derētu nopietni pievērsties problēmām, kas saistītas ar lina audzēšanu un it sevišķi to pirmapstrādes tehnoloģijas, resp. šķiedras atdalīšanas no stiebra bioloģisko procesu pilnveidošanai. Atpalicība šini jomā ir viens no iemesliem, kāpēc samazinājusies lina audzēšana Latvijā: pirmā pasaules kara priekšvakarā ieguva ap 30 tūkst. tonnu, trīsdesmito gadu beigās – ap 20, bet tagad (1986.-1990.g.) – 4,7 tūkst.t linšķiedras vidēji gadā. Interesanti, ka, piemēram, 1938.g. Latvijas ieņēmumi no lina eksporta 1,8 reizes pārsniedza tās izdevumus par iepirkto naftu un tās pārstrādes produktiem. Ārējā tirgū 1 tonnas vidējas kvalitātes linšķiedras cena ir līdzīga 10 tonnu benzīna vērtībai. Diemžēl republika tagad linšķiedru ievēd, bet trīsdesmitajos gados tās eksports atsevišķos posmos sasniedza 16 tūkst.t.

Svarīga izdīvošanas rezerve ir ievesto energoresursu vajadzības samazināšana, te iespējas ir ļoti plašas – sākot ar zudumu likvidēšanu un beidzot ar ievestas degvielas aizstāšanu ar vietējiem resursiem. Minēšu tikai vienu. Konkrētā situācija republikā spiež atgriezties, vismaz uz laiku, kamēr iemācīsimies sarūpēt vajadzīgo valūtu, pie gāzes ģeneratoru izmantošanas autotransportā un citās jomās, kur izmanto iekšdedzes dzinējus. Šādas iekārtas sekmīgi darbojas otrā pasaules kara laikā un pirmajos pēckara gados. Zinātniekiem vajadzētu ierosināt un varbūt pat organizēt attiecīgu konstrukciju izstrādi atbilstoši mūsdienu dzinēju īpatnībām.

Šo piezīmju uzdevums nav dot problēmas pilnīgu izklāstu, bet ierosināt zinātniekus aktīvi iekļauties Latvijas izdīvošanas problēmu risināšanā.

P.Guljāns

LATVIJAS ZINĀTNES PADOMĒ

LZP

nolemj
apstiprināt
Rīgas Tehniskās

universitātes padomi ar
habilitācijas un promocijas
tiesībām inženierzinātnēs
elektrotehnikas un enerģētikas
apakšnozarēm.

Apstiprināt šīs padomes
sastāvu:

- JĒKABS BARKĀNS,
RTU profesors, Dr.h.inž.,
- ANDRIS KRĒSLIŅŠ,
RTU profesors, kat.vad.
Dr.h.inž.,
- KĀRLIS TABAKS,
RTU profesors, Dr.h.inž.,
- ĀBRAMS TJOMKINS,
RTU profesors, Dr.h.inž.,
- VALDIS UZARS,
RTU profesors, Dr.h.inž.

LZP nolemj apstiprināt
Rīgas Tehniskās universitātes
padomi ar habilitācijas un
promocijas tiesībām

inženierzinātnēs celtniecības
apakšnozarē.

Apstiprināt šīs padomes
sastāvu:

- LAZARS HARIJS
CIMERMANIS, RTU
profesors, Dr.h.inž.,
- VOLDEMĀRS DZENIS,
RTU profesors, kat.vad.,
Dr.h.inž.,
- ANDRIS KRĒSLIŅŠ,
RTU profesors, kat.vad.,
Dr.h.inž.,
- GEORGS KUNNOSS,
RTU profesors, Dr.h.inž.,
- KĀRLIS ROCĒNS, RTU
profesors, kat.vad., Dr.h.inž.,
- ALBERTS SKUDRA,
RTU profesors, kat.vad.,
Dr.h.inž.

LZP nolemj apstiprināt
Rīgas Tehniskās universitātes
padomi ar habilitācijas un
promocijas tiesībām

inženierzinātnēs mašīnbūves
un mašīnzinību apakšnozarē.

Apstiprināt šīs padomes
sastāvu:

- BORISS OKSS, RTU
profesors, Dr.h.inž.,
- JĀNIS RUDZĪTIS, RTU
profesors, kat.vad., Dr.h.inž.,
- NARIMANTS
SALENIĒKS, RTU kat.vad.,
Dr.h.inž.,
- VARAIDOTIS ZARS,
ATRS centra vad., Dr.h.inž.,
- EGONS LAVENDELIS,
RTU rektors, Dr.h.inž.,
- SEMJONS CIFANSKIS,
RTU lab.vad., Dr.h.inž.,
- JĀNIS VĪBA, RTU
profesors, kat.vad., Dr.h.inž.,
- MIHAILS
ZAKRŽEVSKIS, RTU
profesors, Dr.h.inž.,
- ARTURS MIKELSONS,
RTU profesors, Dr.h.inž.,
- VIKTORS MIRONOVS,
RTU profesors, Dr.h.inž.

JAUNIEVĒLĒTIE LZA KORESPONDĒTĀJLOCEKĻI

ARNOLDS ALKSNIS (polimēru ķīmija), VALDIS BĒRZIŅŠ (vēsture), JURIS BOJĀRS (tiesību zinātnes) SAULVEDIS CIMERMANIS (etnogrāfija un arheoloģija), PĒTERIS CIMDIŅŠ (ekoloģija), GUNTIS EBERHARDS (ģeogrāfija), JURIS EKMANIS (cietvielu fizika), JĀNIS JANOVS (ekonomika), ALEKSANDRS JEMEĻJANOVS (lauksaimniecība), MĀRTIŅŠ KALNIŅŠ (ķīmijas tehnoloģija), VIJA KLUŠA (farmakoloģija), IVARS KNĒTS (biomehānika), CENSONIS ŠKINĶIS (lauksaimniecība), VERA VĀVERE (literatūrzinātne), RAIMONDS VALTERS (organiskā ķīmija), VILNIS ZARIŅŠ (filozofija).

JAUNIEVĒLĒTIE LZA ĀRZEMJU LOCEKĻI

HERMANIS BRANOVERS no Izraēlas (magnētiskā hidrodinamika), ANDRIEVS DAUGULIS no Kanādas (biotehnoloģija), DAINIS DRAVIŅŠ no Zviedrijas (astronomija), IVARS IVASKS no ASV (literatūrzinātne), ANTO LEIKOLU no Somijas (bioloģija un dabaszinātņu vēsture), LALITA MUIŽNIECE no ASV (lingvistika), ULDIS STREIPS no ASV (mikrobioloģija), FELIKSS UNGERS no Austrijas (ķirurģija), EDVĪNS VEDĒJS no ASV (organiskā ķīmija), JURIS VĪKSN IŅŠ no ASV (ekonomika).

JAUNIEVĒLĒTIE LZA GODA LOCEKĻI

EGOLFS VOLDEMĀRS BAKŪZIS no ASV (mežsaimniecība), AUSEKLIS BAUŠKENIEKS (glezniecība), MIERVALDIS BUŠS (mežsaimniecība), IGORS DANILĀNS (ģeoloģija un mineraloģija), JĀNIS GRAUDONIS (arheoloģija), IMANTS LANCMANIS (mākslas zinātne), JĀNIS LATVIETIS (zootehnika), AINA MUCENIECE (medicīna), KNUTS SKUJENIEKS (literatūra), HEINRIHS STRODS (vēsture), MARIJA ŠIMANSKA (organiskā ķīmija, farmācija).

JAUNĀ LZS VALDE

Zinātnieku savienības padome ievēlējusi jaunu valdi. Valdes sastāvā ir:
- Andrejs CĒBERS, Jānis ERENPREISS, Jānis GRAUDONIS, Emīlija GUDRINIECE, Juris KALNIŅŠ, Jānis KĻAVA, Andris KRĒSLIŅŠ.
Par valdes sekretāru ievēlēts Juris Kalniņš, par mantzini - Jānis Graudonis.

JAUNA ADRESE

Zinātnieku savienības informācijas un koordinācijas centra (vadītājs I.Kupčs) jaunā adrese: Turgeņeva ielā 19, 319.telpa, tālr. 212706.

Latvijas Zinātņu akadēmijas Prezidijā (informācija par Prezidija sēdi 1992.gada 16.janvārī)

Prezidijs noklausījās kor.loc. V.ZARIŅA zinātnisko ziņojumu "Latvijas mūsdienu problēmas ekonomikā, zinātnē un morālē", kurā referents aplūkoja problēmas gan no filozofijas, gan arī daļēji no politoloģijas viedokļa. Pēc referāta izvērsās plaša diskusija, kurā piedalījās akad. T.Millers, J.Stradiņš, J.Zaķis, A.Siliņš, E.Grēns. Tika apspriesta filozofijas loma Latvijā attīstīt nopietnus pētījumus politoloģijā, kuri patlaban gan ir drosmīgi un emocionāli, bet nebalstās uz pietiekamu faktu materiālu.

Prezidijs noklausījās Latvijas Kredītbankas (LKB) valdes priekšsēdētāja J.ELKSNIŅA referātu par šīs bankas iespējām un sadarbību ar LZA. Banka piedāvā kredītdarību pēc šādas shēmas: intelektuālais īpašums → birža → kredītresursi → uzņēmējs. LKB ierosina radīt koordinācijas grupu, kurā iesaistītos ZA speciālisti, birža, ekonomisti un finansisti, lai varētu noteikt to projektu loku, pie kura būtu lietderīgi strādāt tuvākajā laikā bankas biznesa plānam 1992.gadam. Banka zinātnisko projektu pieteikumus zinātnē ilgtermiņā kredītēs uz izdevīgiem noteikumiem (25%). Lai noformētu kredītu divu dienu laikā, nepieciešams iesniegt pieteikumu un biznesa plānu. Ir iespējas piesaistīt ārzemju investīcijas un izmantot bankas pakalpojumus finanšu operācijās ar bijušās PSRS valstīm. Īpaši svarīgi kredītbankas pakalpojumi būs netālā nākotnē – Latvijas lata apstākļos, kad naudas būs maz un plaši būs jāizmanto kredīti. (Sīkāku informāciju par Latvijas Kredītbanku un tās sadarbību ar LZA skat. "Zinātnes Vēstnesi".)

Prezidijs noklausījās ķīm.zin.kand. A.KREITUSA informāciju par iespējamo tirdzniecību ar Latvijas biržas starpniecību; tai varētu iesniegt zinātnieku darbu pieteikumus visdažādākajos posmos – no idejas līdz gatavām izstrādāšanām. ZA pie Latvijas biržas varētu izveidot nelielu nodaļu vai filiāli, kas vāktu informāciju, apstrādātu dokumentāciju, izvērtētu

piedāvājumu. Šo darbu varētu organizēt kopīgi ar Latvijas augstskolām. Tāpat būs nepieciešama sadarbība ar bankām, kas kredītē zinātnieku darbu, ar zinātniekiem ekonomistiem, kuri prastu sastādīt biznesa plānus.

Prezidijs noklausījās akad. U.VIESTURA ziņojumu par Latvijas Zinātņu akadēmijas starptautiskajiem sakariem 1991.gadā. (Pilna informācija tiks publicēta Latvijas Zinātņu akadēmijas "Vēstis".) LZA ir parakstījusi zinātniskās sadarbības līgumu ar Polijas Zinātņu akadēmiju, Norvēģijas Zinātnes un literatūras akadēmiju un Eiropas Zinātņu un mākslu akadēmiju, arī līgumu par Eiropas-Latvijas institūta dibināšanu, Karalisko biedrību (Lielbritānijā), Izraēlas Zinātnes un tehnoloģijas ministriju, Teksasas universitāti (ASV), vienošanās protokolu ar Karalisko Zviedrijas Zinātņu akadēmiju; parakstīšanai sagatavoti sadarbības līgumi ar Britu akadēmiju un Eiropas akadēmiju, un tādi tiek gatavoti sadarbībai ar Karalisko Zviedrijas inženierzinātņu akadēmiju, Somijas akadēmiju, Starptautisko pētījumu un apmaiņu padomi (IREX, ASV), Turīnas Politehnisko institūtu (Itālijā). Notiek Baltijas valstu ZA Prezidiju sanāksmes, bet sadarbība zinātnieku starpā varētu būt labāka. Apspriešanas gaitā, starp citu, tika noskaidrots, ka Eiropas komisija "Tempus" (Briselē), kas apņēmusies finansēt jauno zinātnieku un studentu apmācību ārzemēs, ir pagarinājusi pieteikumu iesniegšanas termiņus Latvijai, un šī iespēja būtu maksimāli jāizmanto. "Tempus" pārstāvis Latvijā Alberts Priķulis ir sastopams Latvijas Izglītības ministrijā, Vaļņu ielā 2 (tel. 223983). Informāciju par pieejamiem ārzemju fondiem, programmām un konkursiem var saņemt LZA Ārējo zinātnisko un ekonomisko sakaru daļā.

LZA Prezidijs kopīgi ar P.Stradiņa Medicīnas vēstures muzeja zinātnisko padomi 1992.gada Paula Stradiņa balvu medicīnas zinātnēs piešķir medicīnas zinātņu doktorai Verai RUDZITEI (Latvijas Kardioloģijas ZPI) par darbu ciklu "Triptofāna un kinurenīna vielu maiņas pētījumi medicīnā" un medicīnas zinātņu doktoram Vladimīram UTKINAM (Latvijas Medicīnas

akadēmija) par darbu ciklu "Jaunu diagnostikas un ārstniecības metožu izstrādāšana un ieviešana barības vada, kuņģa un divpadsmitpirkstu zarnas ķirurģiskās patoloģijas korekcijai". Atbilstoši balvas nolikumam LZA izmaksā prēmiju 2000 rbj. (katram balvas laureātam 1000 rbj.), un MVM pasniedz katram balvas laureātam Asklepija statueti.

Prezidijs nolēma piešķirt Zinātņu akadēmijas G.Vanaga prēmiju (2000 rbj.) par labāko darbu ķīmijas zinātnēs akadēmīķim Gunāram ČIPĒNAM (LZA Organiskās sintēzes institūts) par darbu ciklu "Opimelanokortīna fragmentu un analogu sintēze un pētījumi".

Prezidijs pilnvaroja akadēmīķi Elmāru BLŪMU sākt sakaru organizēšanu starp Latvijas Zinātņu akadēmiju un UNESCO. Lūgums citiem ieinteresētajiem zinātniekiem ar informāciju un priekšlikumiem griezties pie akad. E.Blūma (Fizikas institūts, tel. 946744).

Nemot vērā LZA Kopsapulces 1992.gada 9.janvāra lēmumu nr.5 "Par LZA Hartas un Statūtu projektiem", Prezidijs nolēma sasaukt Zinātņu akadēmijas Kopsapulces sēdi 1992.gada 14.februārī plkst. 10.00 LZA Prezidija sēžu zālē (Rīgā, Turgeņeva ielā 19, 2.stāvā) un ierosināja Kopsapulcei pieņemt šādu darba kārtību:

1. LZA Hartas pieņemšana un Latvijas Zinātņu akadēmijas Statūtu pieņemšana (referents – Satversmes komisijas priekšsēdētājs akad. J.Lielpēteris).
2. Par LZA Prezidiju (referents – LZA prezidents akad. J.Lielpēteris).

Nemot vērā, ka LZA Prezidija pašreizējā sastāva pilnvaras izbeidzas š.g. 12.februārī, prezidents J.Lielpēteris sniegs īsu ziņojumu. Uz Kopsapulces sēdi uzaicināmi institūtu zinātnisko padomju deleģētie pārstāvji, kā arī tie Zinātņu akadēmijas zinātnisko iestāžu, speciālo konstruktoru biroju un rūpniecisko direktori, kas nav akadēmijas locekļi. Prezidija sekretariātam jāizsūta šis lēmums akadēmijas locekļiem un citām lēmumā minētām personām.

V. Viļumsons

DATU BANKU IZMANTOŠANA IZGLĪTĪBAS, ZINĀTNES UN KULTŪRAS INTEGRĒŠANĀ

Kā liecina vēstures analīze, katras tautas tagadne un nākotne, tās dzīves līmenis un labklājība ir atkarīga no trīs pamatnozaru – izglītības, zinātnes un kultūras attīstības. Nekāda pāreja uz tīru ekonomiku pati par sevi neizvedīs valsti no krīzes, nerunājot jau par ieviešanu Eiropas attīstībai. Valsts saimē un informacionālās sabiedrības izveidošanai, ja kardināli netiks risināti kultūras jautājumi, vārdu "kultūra" izprotot plašā nozīmē kā garīgumu, godīgumu, zināšanas, disciplinētību utt.

Ir zināms, kādu kultūru mūsu jaunieši ir saņēmuši pēdējo 50 gadu laikā sabiedriskā zinātņu, kultūras un izglītības ideoloģizācijas apstākļos. Arī atmodas laikā nav iepriecinošs stāvoklis grāmatu un filmu jomā, jo dominē ārzemju kriminālromāni un videofilmas.

Jādara viss iespējams, lai stāvokli mainītu. Atcerēsimies, ka 20.gadu Latvijas straujā augšupejā galvenais virzošais spēks bija latviešu cilvēka fenomens, viņa darba mīlestība, sirdsapziņa un ticība, kas sakņojās tā laika kultūrvērdē.

Mūsdienu modernā tehnoloģija, kas saistīta ar datu banku (DB) izveidošanu, paver šai ziņai plašas iespējas un, kas ir sevišķi svarīgi, dod iespēju apvienot izglītības, zinātnes un kultūras darbiniekus kopīgiem pūlņiem.

Ierosinu šādu pieeju: zinātnieki kopā ar kultūras un izglītības darbiniekiem izstrādā DB. Pēc tam informācija no DB tiek izmantota mācību procesā, kultūras uzdevumu risināšanā un turpmākiem zinātniskiem pētījumiem. Turklāt ir ļoti būtiski, lai DB tiktu saistītas ar nacionālās kultūras pamatvērtībām.

Šajā virzienā jau ir sasniegti pozitīvi rezultāti. Nozīmīgāko datu banku vidū kā pirmā jānosauca latviešu dainu DB. Tās izveidošanu sāka Freibergi, mūsu tautieši no Kanādas. Sāktajam darbam pievienojās Latvijas universitātes (LU) speciālisti. Tā rezultātā datorsalikumā ir iznākušas "Saulas dainas".

Kultūras fonda vērtīgā ideja par "Tēvzemes vietvārdu atlanta"

izveidošanu iesaistīja kopējā vietvārdu apzināšanā, apstrādē un izpētē ne tikai galvenā vietvārdu fonda glabātāju LZA Latviešu valodas institūtu (kad tas vēl bija apvienots ar Literatūras, folkloras un mākslas institūtu), bet arī citas Akadēmijas iestādes un LU specialistus.

LZA Literatūras, folkloras un mākslas institūts un Sabiedrisko zinātņu zinātniskās informācijas centrs ir izveidojis literātu DB pirmo kārtu. Datorā ir ievadītas minimālās galvenās ziņas par visiem Latvijas un emigrācijas literātiem no pašiem senākajiem laikiem līdz mūsu dienām. Izmantojot ievadīto informāciju, ir sagatavoti un nodoti Galvenajai Enciklopēdiju redakcijai 4 rādītāji. Centrs sadarbībā ar Mākslinieku savienību ir sācis darbu pie analogiskas DB izveidošanas, kurā tiek ievadītas mākslinieku biogrāfijas.

Kopā ar Latvijas Bibliogrāfijas institūtu Sabiedrisko zinātņu zinātniskās informācijas centrs veido Latvijā iznākošu publikāciju bibliogrāfisko aprakstu DB. Darba pamatā ir "Latvijas preses hronikas" sagatavošana ar datoru palīdzību. Datorsalikumā ir iznācis viens hronikas metiens, un tiek gatavots nākamais.

Bibliogrāfiskas DB izmantošanas efektivitāti mācību procesā centrs ir pārbaudījis LU Vadiņas un ekonomiskās informācijas fakultātē.

Bez minētajiem darbiem republikā ir sākti muzeju un bibliotēku fondu automatizācija.

Turpmāk iesāktu darbu būtu mērķtiecīgi turpināt vairākos virzienos: veikt esošo DB papildināšanu ar informāciju un to izmantošanas iespēju paplašināšanu, izstrādāt jaunus DB un ieviest tās mācību un ārpūnodarību procesos vidusskolās un augstskolās. Vienlaikus ar informātikas zināšanu apgušanu tas dotu jaunas, plašas iespējas novadpētniecības attīstībā un veicinātu lietotāju kultūras līmeņa celšanos.

Šai tautai svarīgajai darbī ļoti būtisks ir Zinātnieku savienības, Izglītības un Kultūras ministrijas atbalsts.

Andris Bērziņš

LATVIJAS KREDĪTBANKA

Latvijas Kredītbanka (turpmāk tekstā LKB) ir dibināta 1991.gada oktobrī. LKB nav absolūti jauna struktūra, bet ir Latvijas komercbankas funkciju pārņēmēja, brīvi pieejama visiem klientiem bez ierobežojuma: kā Latvijas, tā arī ārzemju fiziskām un juridiskām personām. Banka neņem nekādus līdzekļus no apgrozījuma, bet gan ikmēneša maksu – 800 rbj. centā, kālā aparāta izdevumiem, ar ko faktiski tiek segtas algas. Izņēmuma gadījumos, ja klients lūdz uz kādu laiku posmu (2-3 mēnešiem) to atbrīvot no maksājumiem, valde ir tiesīga pieņemt pozitīvu lēmumu.

LKB ir brokera vieta Rīgas biržā, tāda plānota arī Latvijas biržā; ir nopirkta akcijas Latvijas nekustamo īpašumu fondā; paredzamas dalības iespējas Latvijas zelta fondā.

Dibinātāji, kuru vidū ir LZA un KĶI, starp citu, nolēma nodibināt jaunu finansiālu nozari, kuras uzdevumu vidū būtu radīt struktūru zinātnisko izstrādājumu finansēšanai republikā un dot iespēju uzņēmējiem ātrāk ievērtēt zinātniskās izstrādes reālajā ražošanā. LKB un ZA sadarbības pamatā būtu ļoti interesanti radīt koordinācijas grupu, kas varētu noteikt attiecīgu projektu loku, pie kuriem būtu lietderīgi strādāt tuvākajā perspektīvā. Grupā varētu būt ZA speciālisti, attiecīgi ražotāji (birža), ekonomisti, finansisti.

Pašlaik LKB gatavo biznesa plānu 1992.gadam, tāpēc ir nepieciešams zināt konkrētus projektus un to izpildei rezervējamos naudas līdzekļus.

Kā varētu novirzīt līdzekļus tieši zinātnes attīstībai? Bankas valde ir apspriedusi aktuālas iespējas šajā virzienā. Ļoti perspektīva būtu šāda darbības shēma: intelektuālais īpašums → birža → kredītresursi → uzņēmējs, un banka ir gatava pilnā apmērā iesaistīties šajā shēmā.

Patlaban LKB darbojas. Tās statutārais fonds noteikts 52,5 milj.rbj. apmērā. Faktiski 70%, t.i. 32,5 milj.rbj. no šī kapitāla ir apmaksāti, 6 mēnešu laikā fonds tiks papildināts pilnā apjomā un perspektīvā palielināsies līdz 100 milj.rbj. LKB apgrozījums mēneša laikā (no 1.decembra līdz šodienai) ir 228 milj.rbj. Republikas naudas nestabilitātes apstākļos ir ļoti daudz piedāvājumu kredītēt pirkšanu un pārdošanu, un LKB šajās operācijās veiksmīgi piedalās, lai gan tā nav bankas perspektīva, jo turpinot šo praksi, nebūtu iespēju paredzēt līdzekļus ilgtermiņa kredītmēršanai.

Faktiski pašlaik bankai jau ir vairāk nekā simt klientu, tas rada iespēju sākt konkrētu sadarbību. Patlaban ir jūtams, ka šiem klientiem trūkst konkrētu piedāvājumu, lai varētu ātrā gaitā sākt to vai citu ražošanu, un viņi meklē idejas un iespējas, ņemot vērā, ka konkurence republikā nālielinās ar katru dienu. Bez tam bankai

šodien praktiski jāsaprot struktūra, kas varēs strādāt Latvijas lata apstākļos, t.i., kad reālas naudas būs maz un nāksies plaši izmantot kredītu.

Nemot vērā, ka Zinātņu akadēmija un Koksnes ķīmijas institūts ir bankas dibinātāju un akcionāru vidū, kredītu zinātnē var piešķirt ar ļoti lieliem atvieglojumiem: LKB dibinātāju kopsapulcē tika pieņemts lēmums, ka kredīts piešķirams ar 25%. (Kā zināms, patlaban republikā vidējais procents īstermiņa kredītam ir vairāk nekā 60%, bet ilgtermiņa kredītam uz gadu – vairāk nekā 40%). Turpmākajā darbībā attiecīgais % būs atkarīgs no to līdzekļu daudzuma, kurus bankai būs nepieciešams piesaistīt. Ja iesniegtie projekti pārsniegs 100-200 milj.rbj., radīsies nepieciešamība piesaistīt līdzekļus papildus – uz depozītu pamatiem; tādā gadījumā šis procents noteikti būs nedaudz lielāks.

Valūtas kredītu LKB pagaidām neizsniedz, jo tās apgrozījums šobrīd nav pietiekami liels – vairāk nekā 1 milj., bet darbs pie tā paplašināšanas aktīvi turpinās. LKB ir jau vairāk nekā 30 ārzemju kontu, un ir reāla iespēja tuvākajā laikā nodibināt korespondētājattiecības ar bankām Zviedrijā, Anglijā un Singapūrā. Ārzemju kolēģi (konkrēti, kolēģi no Vācijas) piedāvā savu kredītu piesaistīšanu, bet viņi obligāti prasa konkrētus projektus ar biznesa plāniem. Gadījumā, ja tādi tiktu iesniegti, varētu izskatīt katru atsevišķu projektu līdzdalībā ar ārzemju investīcijām. Tās nebūtu valsts, bet gan komerciālās investīcijas, kuru vidējā likme patlaban ilgtermiņa kredītiem ir apmēram 8%. Valsts investīciju procents varētu būt ap 6%. Šī starpība nav tik liela, lai nedomātu par ārzemju banku investīciju piesaistīšanu. LKB uzdevums būtu radīt attiecīgu summu, kas varētu nodrošināt šīs investīciju garantijas. Sākumā tās varētu būt ne pārāk lielas, tomēr tās būtu investīcijas konkrētiem projektiem.

Mūsdienu reālā dzīve liek domāt par rubļu apjoma pārveidošanu dolāru ekvivalentā.

LKB savukārt mēģina radīt konkrētas korespondētājattiecības ar bijušās PSRS republikām, lai varētu nodrošināt tiešus norēķinus un ļoti operatīvi strādātu ar Krievijas, Ukrainas, Kazahijas bankām. Vienošanās faktiski ir panāktas un tiek noformētas. Nekādas grūtības bankai nerada uzņemties un veikt norēķinus arī ar bijušās PSRS republikām tajā gadījumā, ja katrā no tām ieviestu savu naudu. Būs jāzin kļirģinga noteikumi starp Latviju un citām valstīm, un kļūs skaidrs, kā šis mehānisms darbosies. Šie norēķini caur LKB ir daudz vienkāršāki nekā iestādēm to uzņemties pašām.

Rubļus banka pieņem, atver depozītu uz noteiktu laiku, un nav nekādu problēmu ieguldīt naudu, lai vajadzīgajā brīdī saņemtu to atpakaļ ar garantētiem 10 līdz 20%.

J.Elksniņš

ATOMS: MIERAM VAI POSTAM?

Prologs

Atomenerģija – mūsu gadsimta lielākais brīnumspēks. Cilvēku apziņā tas ienāca kā jauns dēmons. Ar nāvi Hirosimā un Nagasaki. Vēlāk attieksme pret atomenerģiju mainījās. Tā sāka kalpot arī progresam. Parādījās atomelektrostacijas, zinātniskās pētniecības atomreaktori, atomdzinēji. Tad atkal sekoja panika. Ar Černobīļas šausmām.

Vai atoms cilvēcei atnesīs vairāk jaunuma vai labuma? To izvērtēs laiks.

Ar Arvīda Pelšes svētību

Latvijas atomam kūmās stāvēja Arvīds Janovičs. Tas pats Janovičs, kura vārds mūsu tautas apziņā ierakstīts ar melniem burtiem. Par impēriķi šovinisma atbalstītāju. Par verdzisku padevību Kremļa ķeizariem. Par latviešu nīdēšanu.

Atomlietās A.Pelše, protams, nebija "specs". Arī iniciators ne. Viņš, kā allaž, tikai klausījās, ko saka Maskavā un atbalstīja to. Akadēmiķis I.Kurčatovs uzskatīja, ka atomreaktori jābūvē ne tikai Krievijā, bet arī citās republikās. No citām republikām toreiz atsauca tikai Latvija. (A.Pelšem acimredzot bija visdziņīgākās ausis.) Tā pirmā ārpuskrievijas atomreaktora liktenis bija izlemts. Atlika tikai izvēlēties vietu, kur celt: Engurē, Salaspilī vai Gaujas grīvā. Lēmēji nobalsoja par punktu, kas atrodas tuvāk Rīgai.

Salaspils kodolspēks

Salaspils reaktora celtnes pamatos 1960.gada 20.maijā A.Pelše ieguldīja piemiņas kapsulu. Kēdes reakcija sākās 1961.gada 26.septembrī.

Kas raksturīgs Salaspils kodolreaktoram? Tas ir destilētā ūdens baseins ar biežām dzelzsbetona sienām. Kodoldegvielas kasetes atrodas 8 m zem ūdens līmeņa. Par kodoldegvielu izmanto urānu. Reaktora siltuma jauda sasniedz 500 kW. Aktīvajā zonā 27 kanālos iegūst neitronu plūsmu, ko izmanto zinātniskiem eksperimentiem.

Kādi ir pētniecības virzieni? Jāsaka, ka sākumposmā kodolreaktoram nebija izstrādāta pat programma. Nebija arī nekādas kodolteorijas.

Eksperimentējot, pamazām krājot pieredzi, sadarbojoties ar Krievijas, Vācijas, ASV, Francijas un citu valstu atomzinātniekiem, Salaspilī izveidojās un attīstījās savi atompētniecības virzieni. Par darba pamatvirzienu jāuzskata cietvielu radiācijas fizika. Tiek pētīti ferīti, pusvadītāji un jonu kristāli. Reaktora starojuma iedarbību uz cietvielu paraugiem pēti ar dažādām mērīšanas

metodēm. Mērījumos iegūto informāciju apkopo un apstrādā ar ESM.

Ar kodolspektroskopijas metodēm Salaspilī pēti atomu kodolu struktūru. Siltumneitronu radiācijasatveršanas reakcijas un ātro neitronu neelastīgā izkliede sniedz informāciju par kodolu ierosināto stāvokļu īpašībām. Ir izpētīts jau ap pussimts nuklīdu, galvenokārt reto elementu izotopi.

Plaši tiek izmantotas neitronu aktivācijas analīzes. Šim nolūkam izmanto radioķīmiskās, autoradiografiskās, instrumentālās un citas metodes. Neitronu aktivācijas analīzes metodes izmanto dabas vides piesārņojuma kontrolei, fona monitoringam, ģeoloģiskajos, bioloģiskajos un medicīniskajos pētījumos, kā arī jaunu vielu un materiālu ieguves un pārstrādes tehnoloģijā.

Ar salaspilīšiem tagad plaši sadarbojas daudzi uzņēmumi un iestādes. "Alfa" un "Komutators" no zinātniekiem saņem speciālas tehnoloģijas. Citus uzņēmumus interesē izpēti par gamma staru iedarbību uz polimēriem, koksnī, pusvadītājmateriāliem, magnētiskajiem materiāliem un citām vielām. Farmakoloģijas vajadzībām Salaspilī izgatavo radioaktīvos ārstniecības preparātus, ar gamma stariem sterilizē medikamentus, ko iegūst Organiskās sintēzes institūtā. Nieru transplantācijas centrs, iekams pacientam pārstāda nieri, vispirms to nogādā Salaspilī, lai to apstrādātu ar gamma stariem.

Salaspilī apstaro arī laukaugu sēklas, tādējādi nodrošinot augstāku ražību. Iecavā izveidots pat speciāls sēkļu radioaktīvās apstrādes cehs.

Vai izmantosim atomenerģiju arī turpmāk?

Salaspils atomreaktors savu pastāvēšanas lietderību pārliecinoši apstiprinājis. Tā celtniecībā iztērēti divi miljoni rubļu sen jau ir atmaksājušies. Vēl gadus piecpadsmit reaktors darbosies. Vai tad arī pieliksīm punktu atomenerģijas izmantošanā? Acimredzot, nē. Enerģētikas krīze mums agrāk vai vēlāk liks izšķirties par atomelektrostacijas (AES) būvi.

Pirms dažiem gadiem radās priekšlikums celt AES Pāvilostā. Labi, ka iedzīvotāji šo Maskavas ierosmi toreiz izgāza un paglāba sevi no briesmām. Pāvilostā bija paredzēts būvēt tāda paša tipa AES kā Černobīļā. Turklāt Pāvilosta atrodas seismiski nedrošā vietā.

Salaspils atomreaktora galvenais inženieris Dzintars Kalniņš uzskata, ka Latvijā vislietderīgāk celt Vācijā vai Zviedrijā ražoto VVR tipa reaktoru. (Krievijas reaktori ir

nedroši, bet ASV reaktori – dārgi.). Protams, varētu izvēlēties arī citus variantus. Somijā, piemēram, teicamu AES uzcēla, izmantojot Krievijas "dzelžus" un Vācijas automātiku.

Kāpēc Latvijā jābūvē AES un nevis termoelektrocēnālais (TEC)? Pirmkārt, tāpēc, ka TEC kurināmais ir deficīts. Otrkārt, TEC, kuras izmanto akmeņogles, rada 40 reizi lielāku radioaktīvo piesārņojumu nekā AES. Turklāt vēl jāņem vērā, ka TEC rada lielu vispārējo piesārņojumu. TEC, kas darbojas Latvijā, ik gadus gaisā izmet 21 tūkstoši tonnu sēra oksīda, 5,4 tūkstošus tonnu slāpekļa oksīda, 800 tonnas cieta daļiņu.

Gan no radioaktīvā, gan ekoloģiskā viedokļa AES ir izdevīgākas par TEC. Ne velti, piemēram, Francijā divas trešdaļas visas elektroenerģijas saražo AES. Arī Zviedrijā dod priekšroku AES.

Kur Latvijā ir piemērotākā vieta AES būvei? Dzintars Kalniņš uzskata, ka seismiski visdrošākā ir Gulbenes-Alūksnes-Balvu apkaime, kur nav ģeoloģisko plaisu.

Vai Ignalina atkārtos Černobīļi?

Ignalinā darbojas RBMK tipa reaktors. Tas ir tāds pat kā Černobīļā, tikai pusotras reizes jaudīgāks.

Ignalinas AES drošība ir salīdzinoši zema. Tā patērē ļoti daudz kodoldegvielas – 160 tonnas urāna. Urāna stieņi ievietoti grafitā blokos, kuru svārs ir divi tūkstoši tonnu. Ja urānam piekļūst skābeklis, sākas degšana. Turklāt arī grafitis sāk degt.

Abi Ignalinas AES bloki netiek darbināti ar pilnu jaudu. Gandrīz ik mēnesi notiek neplānota viena vai otra bloka apstāšanās. Lai atjaunotu bloku darbību, jāpatērē daudz laika. Turklāt šīs kļūmes tautsaimniecībai dārgi izmaksā.

Ignalinas AES paaugstina ūdens temperatūru Drukšu ezerā. Tas, protams, kaitē zivīm. Par ekoloģisko piesārņojumu AES ik gadus maksā 7 miljonus rubļu soda naudas.

Ignalinas AES ekspluatācija ir samērā dārga. To apkalpo 3,5 tūkstoši cilvēku, kas dzīvo 6 km attāļā Sņeckū.

Jāpiebilst, ka Ignalinas AES uzcelta seismiski bīstamā vietā – uz ģeoloģiskā lūzuma.

Ko mēs varam secināt no Ignalinas AES neveiksmēm? Dod, dievs, mums prātu mācīties no citu kļūdām, nevis no savējām.

Cik radioaktīva ir Latvija?

Radioaktīvos atkritumus savāc uzņēmums "Radons". Tur ir droša glabātava. Tāds ir ekspertu slēdziens. Un kādreiz presē saceltajai

brēkai par "Radona" bīstamību ir bijis tikai psiholoģisks efekts.

Daudz bīstamāka situācija ir ar atkritumiem, kas līdz "Radonam" nenonāk. Piemēram, Liepājas kanāla grunts ir piesārņota ar cēziju-137. Visticamāk, ka vainojamas bija PSRS atomzemūdenes, kas dzinēju dzesēšanai izmantojušas kanāla ūdeni. Ja Liepājas pilsētas galva I.Vismins noslēgtu attiecīgu līgumu ar Salaspils reaktora ekspertiem, viņš varētu iegūt precīzas ziņas par to, kurā gadā un pat kurā mēnesī šī atomzemūdene atradusies kanālā.

Radioaktivitātes noslēpumus jebkurā laikā ir gatavi atklāt speciālisti, kas strādā Magnusa Virčava un Pētera Prokofjeva vadītajās laboratorijās. Salaspilīši savu darbu padarītu daudz kvalitatīvāk un lētāk nekā no Pēterburgas pieaicinātie zinātnieki. Nezin kāpēc Latvijā, lai izpētītu radioaktīvo fonu, bija jāaicina tieši šie pārstāvji no Pēterburgas. Acimredzot, ne velti mēdz teikt, ka praviešus savā zemē neciena.

Latvijā ir sastādīta radioaktīvo piesārņojuma karte. Ir konstatēts, ka Černobīļas AES avārijas dēļ ir piesārņota Kurzemes piekraste. Atklāti vairāki radioaktīvi starojuma avoti, kam jauda ir desmit tūkstoš mikroröntģenu stundā. Protams, ka tik spēcīgi radiācijas avoti nerodas no civilīestādēm, bet gan no bij. PSRS kara resora. Tātad darbs palicis pusdarīts. Vai ir jēga noskaidrot piesārņojuma avotus, ja tos nav iespējams likvidēt?

Epilogs

Tagad daudz runā par alternatīvajiem enerģijas avotiem – vēja un saules enerģiju, mazu upju HES. Diemžēl visi šie avoti ir mazjaudīgi, nepastāvīgi un dārgi. Tos var izmantot tikai kā rezervi, kas varētu segt 5-10% no kopējās enerģijas vajadzības. Kur ņemt pārējo? Paliek nafta, gāze, ogles un atomenerģija. Pirmie trīs kurināmā materiāli kļūst arvien deficītāki, kā arī dārgāki. Gan Krievija, gan rietumvalstis par tiem ir gatavas plēst deviņas ādas. Paliek tikai viena iespēja – būvēt AES.

AES pretinieki, protams, iebildīs. Lūk, bija Černobīļas traģēdija. Gāja bojā cilvēki, radās miljardiem rubļu lieli zaudējumi. Taču atombriesmas jāizvērtē ar veselu saprātu, izsverot visus "pret" un "par". Histērija un panika vēl nevienam nav palīdzējusi pieņemt optimālus un pareizus nākotnes risinājumus.

Vilhelms Ļuta

LZP LĒMUMS

Latvijas Zinātnes padome, atzīmējot, ka galvenais Nolikuma par zinātnisko grādu piešķiršanu mērķis ir tuvināt Latvijā pieņemto zinātnisko grādu sistēmu Eiropas valstu tradicionālajām sistēmām, nekādā gadījumā nesamazinot zinātnisko grādu piešķiršanas kritērijus, nolēmj habilitācijas un promocijas padomju izveidošanu rekomendēt ievērot šādus nosacījumus:

1. Habilitācijas padomē jābūt ne mazāk par pieciem habilitētajiem doktoriem. Katrā apakšnozarē jābūt ne mazāk par trim habilitētajiem doktoriem. Promocijas padomē jābūt ne mazāk kā trim habilitētajiem doktoriem un katrā apakšnozarē vismaz vienam ekspertam – Dr.habil. un diviem ekspertiem – doktoriem.

2. Habilitācijas un promociju padomju apakšnozaru skaits ir vairāk kā trīs.

3. Ar Zinātnes padomes atsevišķu lēmumu pieļaujama disertāciju aizstāvēšana padomē arī citās radniecīgās apakšnozarēs.

4. Zinātnieks var būt par ekspertu ne vairāk kā divās padomēs, nozarēs vai apakšnozarēs.

5. Eksperts var nestrādāt organizācijā, pie kuras tiek veidota habilitācijas (promociju) padome. Galvenais kritērijs ir kompetences līmenis. Ja padomes loceklis ir no citas organizācijas, viņu vēlē par ekspertu iestādē (augstskolā), pie kuras veido padomi.

6. Tajā gadījumā, kad kā pastāvīgais eksperts tiek pieaicināts ārzemju zinātnieks, viņš var pildīt eksperta habilitētā doktora pienākumus, ja viņš ir profesors rietumvalstīs vai zinātņu doktors PSRS VAK sistēmā.

7. Ja nav iespējams izveidot

habilitācijas padomi habilitēto doktoru ekspertu trūkuma dēļ, tad izņēmuma kārtā ar Zinātnes padomes atsevišķu lēmumu tajā ar pastāvīgā eksperta tiesībām var tikt apstiprināti arī zinātņu doktori. Šajā gadījumā Zinātnes padome var piešķirt habilitācijas tiesības uz laiku, kas ir isāks par trim gadiem.

8. Gadījumos, ja nav iespējams izveidot kādas nozares habilitācijas vai promocijas padomi, ar Zinātnes padomes atsevišķu lēmumu habilitācijas un promocijas tiesības var tikt deleģētas kompetentai radniecīgas nozares padomei. (Piemēram, farmācijas nozarē attiecīgās tiesības uz laiku varētu tikt dotas habilitācijas padomei organiskajā ķīmijā). Šādā gadījumā attiecīgajiem padomes locekļiem zinātniskais grāds netiek otrreiz pielīdzināts citas nozares Dr.habil. grādam, bet viņiem uz zinātnisko darbu

pamata tiek piešķirtas ekspertu tiesības otrā nozarē.

9. Iestāžu priekšlikumus par habilitācijas padomes izveidošanu izskata attiecīgo nozaru ekspertu komisijās, kas dod savas rekomendācijas Latvijas Zinātnes padomei. Priekšlikumu izskatīšanu ekspertu komisijā vēlam savienot ar padomes locekļu zinātnisko grādu pielīdzināšanas procedūru. Tas nozīmē, ka attiecīgā ekspertu komisijās sēdē piedalās ar balsstiesībām recenzenti, kas atsevišķi balso arī par zinātniskā grāda pielīdzināšanu.

10. Zinātnisko grādu pielīdzināšanā nepieciešams izvairīties no zinātņu kandidāta grāda pielīdzināšanas Dr.habil. grādam.

LZP priekšsēdētājs,

Dr.habil.phys.

A.Silips

KLARA REDLIHA (1908.-1992.g.)

Hanoverā (Vācijā) 83.mūža gadā mirusi arheoloģe, Vācijas un Latvijas zinātnes un kultūras sakaru rosīga veicinātāja, profesore, Dr.habil. KLĀRA REDLIHA (CLARA REDLICH).

Viņa dzimusi Rīgā vācbaltiešu tirgotāja ģimenē. Skolas gados K.Redlihu saistīja senvēsture. Viņa studēja Herdera institūtā, LU un Getingenes universitātē. 1933.gadā ieguva Dr.phil. grādu.

Līdz 1936.gadam K.Redliha strādāja Rīgas Doma muzejā, kur bija asistente, arheoloģijas nodaļas vadītāja un muzeja direktora vietniece. 1936.-1944.g. K.Redliha vadīja

Ķelnes senvēstures muzeju. 1946.-1975.g. viņa strādāja Getingenes un Berlīnes universitātē.

K.Redliha pētīja Latvijas (it īpaši Rīgas) senvēsturi, izmantojot arheoloģiskos materiālus. Zinātniece publicēja rakstus par seno kuršu pilīm, par Āraišu ezerpili, par viduslaiku mūra celtnēm. Interesants ir pētījums par Baltijā iegūtām senlietām, kas dažādu iemeslu dēļ nokļuvas Reinzeses muzejos.

K.Redliha pierādīja, ka 13.-14.gadsimtā Rīgas saimnieciskajā dzīvē ir bijusi liela loma vietējas izcelsmes amatniekiem. Zinātnieces

uzmanību pievērsa pat Lielās un Mazās ģildes ēku novietojuma izmaiņām.

Vērtīgs ir K.Redlihas pētījums par latviešu un vācu kultūras kontaktiem.

Pēdējos gados K.Redliha aktīvi darbojās Baltijas vēstures komisijā, dažādās vācbaltu organizācijās kā referente par Baltijas vēstures un kultūras pieminekļu aizsardzības jautājumiem.

Ar K.Redlihas nāvi Latvijas arheologi ir zaudējuši erudītu zinātnieci, atsaucīgu kolēģi.

Ē.Mugurēvičs,

Latvijas vēstures institūta Arheoloģijas daļas vadītājs

LZS Revīzijas komisijas pārbaudes AKTS Nr.2.

Revīzija izdarīta 1991.g. 8.-25.nov.

Revīzijā piedalās: komisijas priekšsēdētājs K.Torgāns, sekretāre R.Bendere, komisijas locekļi J.Ruplis, A.Feldmane, A.Ozols.

Revīzijas komisija pārbaudīja Vispasaules latviešu zinātnieku kongresa rīcības komitejas iesniegto naudas dokumentāciju par ienākošiem naudas uzskaitījumiem un izdevumu reģistrāciju.

Pārbaudes gaitā ir konstatēts:

1) Ienākošā naudas summa kongresa organizēšanai, kas uzrādīta rubļos, kopā ir 956 754,75 rbļ. No tās 565 693,75 rbļ. sastāda LR zinātnieku dalības iemaksas - 93 072,25 rbļ., sponsoru pārskaitītie līdzekļi - 171 250 rbļ., LZA pārskaitījums no republikas budžeta - 300 000 rbļ., pārdotas tēzes un atribūtika - 1 371,50 rbļ. Ārzemju latviešu zinātnieku iemaksātā summa valūtā uzrādīta rubļos, pārrēķinot valūtu pēc kursa 29 rbļ. par 1 ASV dolāru. Saņemtais aparātūras nodrošinājums 1344 ASV dolāru vērtībā pārrēķināts rubļos un ieskaitīts kongresa ienākumos.

Revīzijas komisijai nav uzrādīti dalībnieku iemaksu saraksti, kas izdarīti rubļos un valūtā, un

dokumenti par valūtas maiņu.

2) Kongresa izmaksas tika fiksētas ar izdevuma orderiem, līgumdarbu aktiem, norakstīšanas aktiem. Daļa maksājumu ir veikta valūtā, par ko sastādīti 3 akti, bez naudas saņemšanu apstiprināšiem dokumentiem. Par lielāko daļu no izdevumiem ir attiecīgi dokumenti. Komisijai nav uzrādīts rēķins par viesu apkalpošanu un produktu piegādi par 72 223 rbļ.

3) Atlikuma summa par 30 000,37 rbļ. atrodas firmas "Latvijas Koks" rēķinā un paredzēta bukleta izdošanai, videofilmās tīrāšanai, pasta sūtījumiem un citiem izdevumiem.

Revīzijas komisijas atzinums pēc pārbaudes:

1. Kongresa izdevumi ir segti, un atlikušās naudas pietiek, lai segtu paredzētos izdevumus.

2. Izdevumu dokumentu noformējums daļai dokumentācijas neatbilst grāmatvedības prasībām.

3. Naudas sadalījums starp kongresa darba sekcijām nav vienmērīgs un nebalstās uz objektīviem kritērijiem.

4. Kongresam izlietojamo līdzekļu summa nav saplānota un akceptēta LZS Valdes sēdē.

5. Galīgais atzinums sagatavojams mēneša laikā, ņemot vērā, ka daži materiāli iesniegti tikai novembra beigās.

LATVIJAS ZINĀTNIĒKU SAVIENĪBĀ

Lai nodrošinātu Latvijas Zinātnieku savienības operatīvu darbu pašreizējā saspringtajā ekonomiskajā un politiskajā situācijā, 1991.gada 20.decembrī LZS Dībināšanas kongresā ievēlētā Padome un 2.Kongresā ievēlētā Dome izanalizēja radušos stāvokli un nolēma aptaujāt LZS biedrus. 1100 biedriem tika nosūtītas anketas ar paskaidrojumu un lūgumu atbildēt uz diviem jautājumiem.

Uz 1992.gada 30.janvāri bija saņemtas 645 atbildes, no tām uz 1.jautājumu 532 atbalstošas, 109 noliedztošas, att.2, ned.3; uz 2.jautājumu 607 atbalstošas, 33 noliedztošas, att.2, ned.3.

Pamatojoties uz LZS biedru vairākuma

piekrišanu atbildi jaunveidotā Padome nolēma:

- darboties LZS Dībināšanas kongresā pieņemto Statūtu noteiktā kārtībā;
- ievēlēt saskaņā ar šiem Statūtiem jaunu Valdi, kas darbosies līdz nākamajam kongresam;
- atzīt, ka Revīzijas komisija, kā to nolēma 2.kongress, darbosies bez pārmaiņām;
- par nepieciešamo Statūtu III daļas 4.,5 punkta pārmaiņšanu aptauju turpināt.

Aicinājums visiem LZS biedriem būt aktīviem un sūtīt LZS koordinācijas centram ierosinājumus par LZS darbu, kā arī par Jūs interesējošām zinātnes dzīves problēmām.

J.Graudonis

Cienījamā (-mais) Latvijas Zinātnieku savienības biedre (-i)!

1991.gada 20.decembrī notika LZS Padomes un LZS 2.Kongresa ievēlētās Domes sēde, kurā tika izanalizēta Kongresa norise.

LZS 2.Kongresā piedalījās mazs LZS biedru skaits (532 no 1477 biedriem). Domes vēlēšanās piedalījās tikai 401 biedrs. Par šādu neorganizētību atbildība jāuzņemas gan LZS Valdei, gan Padomei, gan katram LZS biedram. Mēs neesam izdarījuši visu, lai Kongress būtu pilntiesīgs pieņemot lēmumus saskaņā ar LZS Statūtiem.

Šādā situācijā, kad spēkā ir LZS Dībināšanas kongresā (1988.g.) pieņemtie Statūti, kuros ir prasība pēc 2/3 biedru līdzdalības LZS Kongresā, turpmāko Kongresu sasaukšana kļūst problemātiska. Sēdes dalībnieki uzskata, ka LZS Statūtu III 4.,5 punkts jāizmaina, paredzot delegātu statusu Kongresā.

LZS 2.Kongresā tika pieņemti arī būtiski mainītie Statūti, piedaloties tikai 302 LZS biedriem. Principiālas izmaiņas tika iesniegtas tieši Kongresā, bez iepriekšējas apspriešanas sekcijās un komisijās. Uzskatām, ka pēc šādiem Statūtiem strādāt nebūtu korekti, un ierosinām

turpināt darboties saskaņā ar LZS Dībināšanas kongresā pieņemtajiem Statūtiem. Jauno Statūtu izstrādei jānodibina komisija, Statūtu projekts jāizsūta katram LZS biedram un pēc labojumu un ierosinājumu saņemšanas jāpublicē LZS "Vēstnesī" ne vēlāk kā 2 mēnešus pirms Kongresa sanāksšanas. Kongresa delegātiem jāpiešķir tiesības pieņemt LZS Statūtus un citus dokumentus.

Sēdes dalībnieki uzskata, ka maksimāla LZS biedru līdzdalība un demokrātijas principu stingra ievērošana LZS darbībā saglabās mūsu organizācijas garu, tās biedru entuziasmu un aktivitāti, ko likām LZS pamatos tās dībināšanas laikā.

Sēdes dalībnieki lūdz visus LZS biedrus līdz nākamajam Kongresam sanāksšanai 1992.gada rudenī pilnvarot līdzšinējo LZS Padomi turpināt darbu, kooptējot LZS 2.Kongresa Domē jaunievēlētos locekļus, un atbilstoši LZS Dībināšanas kongresā pieņemtajiem Statūtiem izveidot LZS vadības struktūras; pilnvarot LZS Dībināšanas kongresā ievēlēto Revīzijas komisiju darbu turpināt iepriekšējā sastāvā.

Sēdes dalībnieki

Cienījamā (-mais) LZS biedre (-i)!

Lūdzam Jūs atbildēt uz sekojošo (nevajadzīgo izsvītrot):

1. Pilnvarojumu/nepilnvarojumu līdzšinējo LZS Padomi turpināt darbu, kooptējot LZS 2.Kongresa Domē jaunievēlētos locekļus, un darboties saskaņā ar esošajiem LZS Statūtiem.
2. Piekrišanu/nepiekrišanu LZS Statūtu III 4.,5. punkta maiņai šādā redakcijā: "LZS sekcijas un individuālie biedri uz Kongresu deleģē pārstāvjus pēc LZS Padomes noteiktām kvotām."

LZS biedrs

(vārds, uzvārds)

(paraksts)

(datums)

Piezīmes:

Ļoti lūdzam izteikt savu attieksmi un savas atbildes nogādāt LZS Informācijas un koordinācijas centrā personīgi vai ar koordinators starpniecību.

Aktīvi piedaloties šī aicinājuma apspriešanā, Jūs izteiksiet arī savu gribu aktīvi darboties LZS.

LATVIJAS ZINĀTŅU AKADEMĪJAS FILOZOFIJAS UN SOCIOLOĢIJAS INSTITŪTS 1992.g. 19.-21.maijā Rīgā organizē starptautisku konferenci "DEMOKRĀTIJA UN ETNOPOLITIKA"

Par savu līdzdalību konferencē, kā arī referāta tēmu lūdzam paziņot līdz š.g. 29.februārim. Uzstāšanās ilgums plenārsēdē - 20 min.

Otrajā un trešajā konferencē dienā notiks "apaļā galda" diskusijas par šādām tēmām:

- etnosa laika un telpa. Latviešu etnosa vēsture;
- Latvijas nacionālo minoritāšu vēsture;
- ētiskā latvietība: koncepcija un izmantojums;
- ekonomikas ietekme uz nacionālajiem procesiem;
- cilvēka tiesības; nacionālo minoritāšu tiesības; etnosa tiesības;
- imigrācija: tendences, problēmas, risinājumi;
- partiju etnopolitika.

Konferences darba valodas: latviešu, angļu, krievu. Darbosies sinhronās tulkošanas sistēma. Lai atvieglotu tulkošanas darbu, vēlamas divas nedēļas pirms konferencē atsūtīt referāta tekstu (ne garāku par 10 mašīnraksta lappusēm). Konferencē materiālus plānojam izdot.

Aprīlī konferencē dalībniekiem izsūtīsim konferencē programmas un tekošo informāciju par konferenci.

Mūsu adrese: Meistaru ielā 10, 226040 Rīga, Latvija.

Kontaktpersona: Elmārs Vēbers. Sekretāre: Ērika Makarova.

Izziņas pa telefonu 216772 otrdienās no 16.00 līdz 18.00.

"Zinātnes Vēstnesis"

Redaktors Vilhelms Ļuta

Redkolēģijas vadītājs Ēvalds Mugurēvičs.

Redkolēģijas locekļi: Elmārs Beķeris, Mārtiņš Beķers, Juris Ekmanis, Jānis Graudonis, Jānis Kļava, Oskars Martinsons. Rīgā, Turģeņeva ielā 19. Tālrunis 226198.

"Science Bulletin" Association of Latvian Scientists.

Laikraksts iznāk reizi mēnesī kopš 1989.gada.

Izdevējs: Latvijas Zinātnieku savienība. Reģistrācijas apliecība

Nr.0075. Salikts ar Macintosh datoru. Ofsetiespiedums. 1 uzsk.iespiedoksnē.

Iespiests Latvijas evaņģēliski luteriskās baznīcas tipogrāfijā Aizkraukles ielā 21.

Metiens 1500 eks.

